

14. Pro poryadok initsiyuvannya, pidgotovki ta realizatsii proektiv ekonomichnogo i sotsial'nogo rozvitku Ukraïni, shcho pidtrimuyut'sya mizhnarodnimi finansovimi organizatsiyami [On the order initiation, preparation and implementation of economic and social development of Ukraine, supported by international financial institutions] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni vid 26.11.2008 №1027 : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1027-2008-%D0%BF>

15. Pro poryadok pidgotovki, realizatsii, provedennya monitoringu ta zavershennya realizatsii proektiv ekonomichnogo i sotsial'nogo rozvitku Ukraïni, shcho pidtrimuyut'sya mizhnarodnimi finansovimi organizatsiyami [On the preparation, implementation, monitoring and completion of projects of economic and social development of Ukraine, supported by international financial institutions] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïni vid 27.01.2016 № 70 : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/70-2016-%D0%BF>

16. Rakotsilo O. M. Organizatsiya proektnogo ofisu v organakh publichnoï vladi [Organization of project office in the organs of public administration] // Derzhava ta regioni. – № 4 (40). – 2012. – С. 82-86.

17. Stan vikonannya derzhavnikh tsil'ovikh program u 2015 rotsi [State of implementation of Government Targeted Programs in 2015] : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-A&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>.

18. M. Bezverkhnuyuk, N.O. Kotova, S.A. Popov Upravlinnya proektami v publichniy sferi [Project Management in the Public Sphere]. – Odesa: ORIDU NADU, 2011. – 295 с.

19. Chugunov I.Ya. Dovgostrokova byudzhetna strategiya u sistemi ekonomichnoï tsiklichnosti [Longterm budget strategy in a system of economic cyclicity] // Visnik KNTEU. – 2014. – № 5. – С. 64-77.

20. Chugunov I.Ya., Pasichniy M.D. Finansova politika Ukraïni v umovakh globalizatsii ekonomiki [Financial policy in Ukraine in the terms of economic globalization] // Visnik KNTEU. – 2016. – № 5. – С. 5-18.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Куліченко Вероніка Олегівна, аспірантка кафедри фінансів
Університет митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського 2/4, м. Дніпропетровськ, 49000, Україна
e-mail: nika.kulichenko@gmail.com

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Куличенко Вероника Олеговна, аспирантка кафедры финансов
Университет таможенного дела и финансов
ул. Владимира Вернадского 2/4, г. Днепропетровск, 49000, Украина
e-mail: nika.kulichenko@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHOR

Kulichenko Veronika Olehivna, Ph.D. Student.
University of Customs and Finance
2/4 Vladimir Vernadsky Str., Dnipropetrovsk, 49000, Ukraine
e-mail: nika.kulichenko@gmail.com

Рецензент: Лисяк Любов Валентинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів Університету митної справи та фінансів

УДК 331.101

ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Різник В.В.

Метою статті є аналіз ключових проблем трансформації та основних напрямів розвитку вищої освіти України. Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів трансформації та перспектив розвитку вищої освіти України.

У статті використані теоретичні методи дослідження: аналіз та узагальнення наукової літератури, порівняння, систематизація, які дали змогу узагальнити теоретичний матеріал з проблеми дослідження, систематизувати проблеми трансформації та обґрунтувати перспективи розвитку вищої освіти України.

За останні роки процес трансформації системи вищої освіти в Україні набув перманентного, проте, певною мірою безсистемного характеру. Однією з основних проблем реформування української системи вищої освіти є визначення форм і меж автономії ВНЗ задля ефективного їх функціонування, а також підтримання балансу між ступенем автономії та державним регулюванням навчального процесу.

В умовах глобалізації вища освіта вже не може обмежуватись підготовкою фахівців для місцевого чи національного ринку праці, відповідно необхідність забезпечення їх конкурентоспроможності стає стратегічним завданням усіх університетів. Передумовою цього є відкритість навчальних закладів, їх

готовність до співпраці з бізнесом, толерантність та інтернаціоналізація. Успішними та процвітаючими установами в майбутньому, на наш погляд, будуть ті університети, які здатні постійно і безперервно змінюватися відповідно до нових вимог.

Ключові слова: система вищої освіти, трансформація вищої освіти, реформування вищої освіти, глобалізація вищої освіти, ринок освітніх послуг, навчальні заклади.

ПРОБЛЕМЫ ТРАНСФОРМАЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Резник В.В.

Целью статьи является анализ ключевых проблем трансформации и основных направлений развития высшего образования Украины. Предметом исследования является совокупность теоретических и практических аспектов трансформации и перспектив развития высшего образования Украины.

В статье использованы теоретические методы исследования: анализ и обобщение научной литературы, сравнение, систематизация, которые позволили обобщить теоретический материал по проблеме исследования, систематизировать проблемы трансформации и обосновать перспективы развития высшего образования Украины.

За последние годы процесс трансформации системы высшего образования в Украине приобрел перманентный, однако, в определенной степени бессистемный характер. Одной из основных проблем реформирования украинской системы высшего образования является определение форм и границ автономии вузов для эффективного их функционирования, а также поддержание баланса между степенью автономии и государственным регулированием учебного процесса.

В условиях глобализации высшее образование уже не может ограничиваться подготовкой специалистов для местного или национального рынка труда, таким образом, необходимость обеспечения их конкурентоспособности становится стратегической задачей всех университетов. Основой этого является открытость учебных заведений, их готовность к сотрудничеству с бизнесом, толерантность и интернационализация. Успешными и процветающими учреждениями в будущем, на наш взгляд, будут те университеты, которые способны постоянно и непрерывно изменяться в соответствии с новыми требованиями.

Ключевые слова: система высшего образования, трансформация высшего образования, реформирования высшего образования, глобализация высшего образования, рынок образовательных услуг, учебные заведения.

PROBLEMS OF TRANSFORMATION AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF UKRAINES HIGHER EDUCATION IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Riznyk V.V.

The article considered the main problems of transformation and the main directions of the development of higher education in Ukraine. The theoretical and practical aspects of transformation and prospects of development of higher education in Ukraine was the subject of the research.

The article uses theoretical research methods: analysis and generalization of scientific literature, comparison, systematization, which allowed generalizing theoretical material on the research problem, systematize the problems of transformation and substantiate the prospects for the development of higher education in Ukraine.

In recent years, the process of transforming the system of higher education in Ukraine has acquired a permanent, but to a certain extent, unsystematic character. One of the main problems of reforming the Ukrainian higher education system is the definition of the forms and boundaries of the autonomy of universities for their effective functioning, as well as maintaining a balance between the degree of autonomy and state regulation of the educational process.

In the context of globalization, higher education can no longer be limited to training specialists for the local or national labor market, so it becomes necessary to ensure their competitiveness, which becomes a strategic task for all universities. The bases of this are openness of educational institutions, their willingness to cooperate with business, tolerance and internationalization. Successful and prosperous institutions in the future, in our view, will be those universities that are capable of constantly and continuously changing in accordance with new requirements.

Keywords: higher education system, higher education transformation, higher education reform, globalization of higher education, educational services market, educational institutions.

Актуальність дослідження. Сьогодні у всьому світі зростає попит на вищу освіту та відбувається її диверсифікація поряд із дедалі більшим усвідомленням її вирішального значення для соціально-культурного та економічного розвитку і створення такого майбутнього, в якому молодші покоління повинні будуть опанувати нові навички, знання та ідеї. Проте вища освіта зустрічається з серйозними проблемами і труднощами в таких сферах, як фінансування, створення справедливих умов доступу до навчальних курсів і самого навчання на цих курсах, сприяння підвищенню професійної кваліфікації, орієнтація підготовки на придбання конкретних навичок, підвищення і збереження якості викладання, наукових досліджень і послуг, забезпечення адекватності програм, можливості працевлаштування випускників. В той же час перед вищою

освітою відкриваються нові горизонти, пов'язані з технологіями, які сприяють створенню знань, управління ними, їх поширенню, доступу до них і контролю за ними [3].

Ступінь дослідження. Вивченням української реальності та світового досвіду розвитку вищої освіти займається ціла плеяда вчених з різних сфер знань, зокрема: Л. Антонюк, І. Бабин, Н. Василькова, О. Другов, О. Касаткіна, В. Ликова, А. Мельниченко, А. Павленко, Н. Сафонова, В. Шадура, А. Шевченко та ін. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, проблема трансформації та пошуку перспективних напрямів розвитку вищої освіти в Україні залишається актуальною та набуває особливої гостроти в контексті сучасних глобалізаційних змін.

Мета написання статті полягає у розгляді проблеми трансформації та аналізі перспектив розвитку вищої освіти України в контексті сучасних глобалізаційних змін.

Виклад основного матеріалу. У наш час університет безперечно є найпоширенішою формою вищої освіти. Але освітою, у вузькому, буденному розумінні цього слова, функції університету не вичерпуються. Крім того, що університет готує фахівців різних галузей народного господарства, він покликаний формувати людину. При цьому, обов'язковою умовою є всебічність освіти, яка завжди дасть людині можливість бути творцем і громадянином. Насправді перед університетом стоять найважливіші суспільні задачі. Він – школа вільного громадянина демократичного суспільства, якщо говорити про такий концепт як громадянське суспільство. Можна сказати, що стан суспільства залежить від стану університетів. Таким чином, універсальною освітою можна вважати таку, котра дає людині можливість відчути себе сполучною ланкою, центром, що поєднує фізичне, біологічне, соціальне та культурне [7].

Сучасні університети в багатьох напрямках своєї діяльності зіштовхуються віч-на-віч зі складними проблемами різного роду, які очевидні керівникам і викладачам, та обумовлюють необхідність трансформаційних змін. Оскільки трансформаційними змінами можуть називатися найрізноманітніші речі, ми почнемо з робочого визначення. Трансформація розвиває культуру установи шляхом зміни основних положень, деяких поведінкових моделей, процесів і продуктів; глибокий і всеосяжний процес, який впливає на установу в цілому; є навмисним актом, що відбувається протягом певного періоду часу.

Трансформаційні зміни передбачають перегляд основних положень так, щоб вони відповідали бажаним змінам. Наприклад, більшість установ оперують таким основним положенням: викладач – головна дійова особа процесу освіти. Щоб змінити ситуацію таким чином, щоб в центрі даного процесу виявився студент, потрібно змінити дане основне положення. Далі наступна трансформація спричинить за собою деяку зміну проголошених і підтримуваних цінностей (у тому випадку, якщо такі цінності вже прийняті установою, тобто, воно вже зосереджено на першорядності процесу вивчення) і принципів (наприклад, зміни практики найму, критеріїв просування, інструментів оцінки студентської діяльності, взаємовідносин викладача і студента і типового досвіду аудиторної роботи) [6].

Трансформація передбачає глибинну зміну, зачіпає ядро установи. Даний тип зміни також характеризується як всеосяжний процес. Це колективний рух всієї установи, навіть, якщо воно відбувається тільки в межах однієї структури (або з однією людиною). Коли досить велике число людей починає думати або діяти по-новому, ця новизна стає нормою.

Трансформація відбувається тоді, коли установи визначили зміст необхідних змін і рухаються в обраному напрямку. Можна посперечатися про те, що навмисність рідко буває ясною і очевидною; намічений, спланований курс – часто реакція на зміни в навколишньому середовищі. Для деяких установ вибір порядку запланованих перетворень починається з трансформації в свідомості. Інші не можуть визначитися з метою трансформаційних перетворень. Проте з часом їх розуміння ступеня важливості змін буде експоненціально збільшуватися. Отже, яким би чином установа не рухалася в напрямку трансформації, це завжди шлях до певної мети.

Найсудоріші критики вищої освіти стверджують, що вона просто не здатна до трансформацій, оскільки університети консервативні в багатьох сферах та мають багато традицій. Внаслідок того, що трансформаційний процес важкий і незрозумілий, а університети є складовою комплексної освітньої системи, навряд чи результати цих процесів будуть надто помітними і проходять з великим успіхом, але з часом установи вищої освіти обов'язково трансформуються [6].

Основними завданнями реформування та трансформації вищої освіти в Україні до 2020 року визначено:

1. Забезпечення конституційних прав громадян на безоплатну вищу освіту на конкурсній основі та рівного доступу до якісної вищої освіти.
  2. Реорганізація системи управління вищої освіти. Дебюрократизація, децентралізація, забезпечення автономії та відповідальності закладів вищої освіти. Залучення громадських, професійних об'єднань, асоціацій закладів вищої освіти (ЗВО) до прийняття рішень.
  3. Трансформація університетів у центри незалежної думки, які здатні підготувати професіоналів та згенерувати ідеї для прискореної модернізації країни.
  4. Забезпечення справедливої конкуренції між ЗВО як запоруки високої якості вищої освіти.
  5. Створення належного зв'язку між ринком праці та системою вищої освіти.
  6. Інтеграція вищої освіти України у світовий і європейський освітньо-науковий простір [9].
- Основними механізмами реформ визначено:

1. Забезпечення справедливої конкуренції на ринку освітніх послуг на основі об'єктивного оцінювання якості вищої освіти.
2. Поєднання колегіальних та менеджеріальних підходів в управлінні закладами вищої освіти. Залучення стейкхолдерів, які зацікавлені у досягненні мети стратегії, до ключових процесів функціонування закладів вищої освіти.
3. Запровадження регулярних діагностик ринку праці з метою раціонального використання бюджетних коштів на вищу освіту.
4. Забезпечення, разом з академічною, фінансової автономії ЗВО. Переведення ЗВО зі статусу бюджетних установ до статусу некомерційних організацій із збереженням пільг бюджетних установ. Поступове передавання державним і комунальним ЗВО майна у власність.
5. Залучення до процесу здійснення реформ провідних вчених – викладачів закладів вищої освіти, які мають досвід наукової, педагогічної та організаційної співпраці з провідними університетами світу.
6. Трансформація системи бюджетного фінансування вищої освіти на основі конкурсного підходу та об'єктивізованої системи оцінювання якості діяльності ЗВО.
7. Стимулювання інтеграції університетів і наукових установ шляхом фінансування спільних проектів.
8. Підвищення соціального статусу науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників.
9. Концентрація фінансових ресурсів держави у провідних університетських центрах при збереженні фінансування провідних регіональних та галузевих ЗВО.
10. Заохочення приватного інвестування у сферу вищої освіти і наукових досліджень [9].

Сьогодні особливості розвитку суспільства диктують нові умови «виживання» університету як такого. Найчастіше, університети, намагаючись встигати за новітніми викликами, змушені йти «шляхом найменшого опору», адаптуючись під вимоги зовнішнього середовища. При цьому, через комерційні та інші причини, університети часто нехтують саме дослідницькою та інноваційною складовими.

В умовах споживацького суспільства освіта стає заручником ринкових відносин, перетворюючи знання в послугу. Виключно прагматичне, цинічне ставлення до університетської освіти в таких умовах зводить сам процес розвитку особистості в стінах навчальних закладів до одержання документальних свідоцтв і, по суті, до деконструкції особистісних начал людини.

У дійсності, ринок праці перенасичений не фахівцями за покликанням, а власниками дипломів, які і є основним конкурентним чинником. В умовах такої тенденції, в остаточному підсумку, страждає сама економіка країни, піддаючи ризику й інші сфери життєдіяльності суспільства [7].

Як свідчить статистика – охоплення населення вищою освітою (10-те місце з 148 країн), якість викладання математики і природничих наук (28-ме місце), наявність наукових та інженерних кадрів (46-те місце), – Україна має висококонкурентний людський капітал, що працює в неоновлених наукових інституціях середньої якості (69-те місце). Економічне оточення характеризується низькою потребою держави і приватних структур у наукових розробках та продукції: 118-те місце із держзакупівель високотехнологічної продукції, 112-те місце за витратами приватних компаній на НДДКР і 100-те місце із впровадження технологій [11].

З одного боку збільшення кількості тих, хто навчається у вищій школі, свідчить про зростання престижу вищої освіти. Але це – досить формальний показник. Бум вищої освіти ще не є ані ознакою її ефективного застосування, ні тим більш – зростання економічного рівня держави. Суспільство повинно уникнути ілюзії, що з досягненням певного освітнього рівня, скажімо, половиною населення виникне кардинально нова економічна ситуація. Для того, щоб отримана освіта, персоніфіковані знання здатні були впливати на стан економіки, необхідне функціонування механізму їх ефективного використання, а також деякий час, щоб відчуті позитивні зміни.

Існуючий принцип відповідності освіти потребам ринку праці поступово отримав домінуючий характер. Сучасні вищі навчальні заклади в умовах ринку перетворюються на своєрідні економічні корпорації та стають суб'єктами ринкових відносин, а їх діяльність теж підлягає принципу «те, що не продається, не повинно вироблятися». Звідси вища освіта стає суб'єктом підприємницької діяльності з усіма наслідками. Тут простежуються два моменти. Перший полягає у тому, що питома вага працюючих за отриманим фахом завжди буде суттєво відрізнятись від кількості випускників-спеціалістів. Далі слід пам'ятати, що принцип «ціна – якість» під час надання освітніх послуг має відображати фактичну ситуацію, бо саме цей принцип перетворюється інколи у вирішальний фактор під час вибору вищого навчального закладу абітурієнтами або їх батьками.

Масовий характер вищої освіти вже сьогодні має істотний недолік – профанацію вищої освіти. Наявність дипломів про вищу освіту, додаткову чи післядипломну, не завжди відповідає реальним знанням, реальному освітньому рівню його власника. В подальшому є загроза поглиблення цієї тенденції, котра здатна деформувати моральний та економічний стан розвитку суспільства.

Свої наукові кадри Україна мусить виростити сама, дбаючи про національний інтелектуальний потенціал. Саме тому ідеологічним постулатом трансформації освіти стає формула: працювати на українське суспільство знань, а не на ринок дешевої робочої сили.

Сьогодні національну ідею, навколо якої намагаються згуртувати українців, шукають будь-де і будь-чому. Якість, що перетворено у національну ідею, дозволяє в свою чергу країнам, що опинилися у стані економічної депресії, з успіхом вийти з кризи. Тож поняття «якість» стає категорією, яка поширюється на

різні аспекти, в тому числі й на сферу освіти. Нова концепція якості і корисності освіти – найважливіша, але поки ще не вирішальна і, навіть, невістачаюча ланка у житті вищого навчального закладу [8].

Потужну силу керування перетвореннями закладено в партнерстві та зв'язках між зацікавленими сторонами – особами, відповідальними за розробку політики на національному й інституційному рівнях, викладацьким складом та іншими співробітниками, дослідниками і студентами. Ключова роль у цьому процесі належить також неурядовим організаціям. Таким чином партнерство на основі спільних інтересів, взаємної поваги і довіри має бути основним методом оновлення вищої освіти [3].

Яскравим прикладом ефективної взаємодії університетської освіти, науки та бізнесу є силіконова долина у США. Єдина територія, університет, дослідна, виробнича й фінансова інфраструктури, венчурні фірми. Все разом створює так званий інформаційний пул – інтенсивний обмін високопрофесійними знаннями, відкрити систему обміну навичками та людьми за наявності необхідної інфраструктури. І, хоча головними дійовими особами є венчурні фірми з творчим лідером – «людина-факел», саме «інформаційний пул» – те середовище, всередині якого «плавають» фірми. Роль університетів (їх уже 4 в Силіконовій долині) полягає в постачанні талановитої молоді, а інструментом передачі знань та навичок є вся інфраструктура [11].

Спроби створити аналог Силіконової долини потребують величезних фінансових витрат, які під силу тільки великим країнам, таким як Китай, США, Індія. У Європі локальними аналогами стали технологічні парки, що підтримуються відповідними галузями і створюються як інкубатори для малих підприємств. Проте останнім часом з'явилися застереження стосовно схильності великих компаній поглинати такі технопарки, що заважає їх використанню малими підприємствами [11].

При здійсненні реформ системи вищої освіти в Україні має враховуватися те, що автономія університетів у державах сталої демократії дозволяє університету в якості складової соціального середовища, що забезпечує безперервний процес соціалізації особистості, здатної до відповідальності й конструктивної самореалізації, зосередитися на суто навчальних та науково-дослідних завданнях. Процеси децентралізації управління вищою школою і посилення її автономії, що розглядаються у двох вимірах: 1) як засіб децентралізації управління; 2) як засіб підвищення якості освіти та гнучкості системи вищої освіти, тривають в Західній Європі з 80-х років ХХ ст., в латиноамериканських, східноєвропейських країнах та азійсько-тихоокеанському регіоні – з 90-х. У країнах СНД ці загальносвітові тенденції проявляються із запізненням, оскільки з радянських часів успадковано традицію жорстко централізованого управління. Традиційна повна фінансова залежність системи вищої освіти від органів і структур державної влади є головним важелем тиску на університети. Справжню автономію вітчизняні університети набудуть лише за умови диверсифікації джерел фінансування та залучення до захисту академічних свобод у виборі наукових пріоритетів інституцій громадянського суспільства. Проте якщо державне фінансування вищої школи припинити, можлива втрата державного контролю над системою освіти, і вища освіта може перестати бути суспільним благом [1].

Ілюзія повної самодостатності, можливо, якийсь період може слугувати ресурсом для виживання університетської освіти України. Однак в умовах інтеграції вищої освіти у єдиний простір вищої освіти (ЄПВО) він швидко вичерпується. Самоізоляція від процесів, які розвиваються в ЄПВО, гальмує розвиток будь-якого вищого навчального закладу. Для власного блага українській освіті необхідно вбудуватися в ЄПВО, зберігаючи при цьому національну ідентичність. Як зазначається в багатьох ключових документах Болонського процесу, трансформація вищої освіти не вимагає її уніфікації.

Завдяки реформам, які проведено в країнах-учасниках Болонського процесу, в ЄПВО досягнуто більшої сумісності і порівнянності кваліфікацій (ступенів) на національному і міжнародному рівнях. Викликом для вищих навчальних закладів є розроблення профілів і змісту кваліфікацій з використанням основних інструментів, які стали загальноприйнятими у ЄПВО – Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС), Додатку до диплома європейського зразка, Національної рамки кваліфікацій.

Участь у Болонському процесі – це відповідь на спільні виклики, що стоять перед системами вищої освіти європейських країн. ЄПВО – це не єдина система вищої освіти, а об'єднання 49 національних систем, що розвиваються відповідно до спільно погоджених принципів. ЄПВО сприяє узгодженню, сумісності, порівнянності та визнанню різноманітних систем вищої освіти. Він не вимагає уніфікації змісту, технологій навчання і забезпечення якості у вищих навчальних закладах [2].

Ключовою умовою ефективною трансформації університетів України є необхідність забезпечити подолання системних проблем, що накопичилися у вітчизняній системі вищої освіти. Серед найгостріших із цих проблем можна виділити:

1. Незбалансованість мережі ВНЗ. Вища освіта в Україні стала дійсно масовою, що не підкріплювалося збільшенням державних видатків до рівня, який гарантував би якісну освіту всім бажаючим її отримати. Таке збільшення державних видатків неможливе. Наразі, в умовах катастрофічного недофінансування усіх сфер суспільного, життя постає питання про необхідність скорочення кількості вищих навчальних закладів.

2. Високий рівень корупції. Введення системи ЗНО випускників шкіл, яке, поза сумнівом, є дуже позитивним процесом, знизило рівень корупції при вступі до ВНЗ, але корупція під час навчання набула майже неконтрольованих обсягів.

3. Інфляція стандартів освіти. Надмірне зростання кількості державних, відомчих та приватних вузів, не підкріплене системою контролю відповідності їх матеріально-технічної та інтелектуальної бази освітнім

стандартам, нечіткість визначення цих стандартів, призвели до появи «дипломованих фахівців», які не мають інколи навіть базових фахових знань, що веде до втрати суспільного престижу української вищої освіти.

4. Низький рівень оплати праці викладачів та співробітників. Кар'єра викладача стає дедалі менш привабливою для талановитої та амбітної молоді.

5. Ізоляція від міжнародної інтелектуальної спільноти. Брак фінансування наукової діяльності вищих навчальних закладів, обмеженість доступу до сучасної наукової літератури, старі наукові кадри, котрі не володіють іноземними мовами та сучасними засобами комунікації, «радянський менеджмент» призвели до втрати позицій університетських науковців України в міжнародному науковому співтоваристві.

6. Відрив викладання від сучасної науки. Розрив між навчальним процесом і науковими дослідженнями зумовлюється відсутністю ефективною системою підвищення кваліфікації викладачів вищої школи та відсутністю в більшості університетів необхідної науково-дослідної бази, яка з радянських часів залишається прерогативою науково-дослідних інститутів системи Національної академії наук України [1].

На сучасному етапі реформа вищої освіти України здійснюється у двох площинах:

- національної стратегії соціально-економічного розвитку;
- співпраці та інтеграції в європейський і світовий освітній простір;

Запровадження основних положень Болонського процесу передбачає врахування національних підходів до організації навчання, змісту освіти, традицій у підготовці майбутніх фахівців з вищою освітою. У багатьох керівних європейських документах, щодо розвитку вищої освіти зазначається, що університети в значній мірі повинні зберігати свої власні традиції, надбання, досвід. Тому мова не йде про пряме запровадження закордонного досвіду в навчальний процес українських університетів або так званої «Болонської системи організації навчального процесу», якої, в природі, не існує.

Міністерством освіти і науки особлива увага приділяється тому, щоб кожен університет, поряд із врахуванням загальних рекомендацій та порад міністерства для всіх університетів України, формував своє власне освітнє середовище, культуру організації навчання, культуру викладачів і студентів, культуру оцінювання навчальних досягнень студентів, культуру забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців та науково-педагогічних працівників.

Представники Ради Європи, Європейської комісії, Болонського Секретаріату, які відповідають за розвиток вищої освіти в ЄПВО зазначають, що центральні органи управління вищою освітою кожної країни-учасниці повинні сприяти підтримці, консультуванню та координації діяльності університетської освіти в запровадженні положень Болонського процесу за такими основними напрямками діяльності:

- розроблення, запровадження та розвиток національної рамки кваліфікацій (НРК-NQF);
- запровадження інноваційної Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС-ECTS) та Додатку до диплома (Diploma Supplement);
- координація діяльності європейської мережі та європейського реєстру забезпечення якості (ЄМЗЯ/ЄРЗЯ – ENQA/EQAR);
- координація діяльності європейської мережі із визнання періодів і термінів навчання (ENIC-NARIC);
- розроблення процедур визнання попереднього навчання та розвиток національної рамки кваліфікацій впродовж життя (LLL NQF – НРК ВПЖ) з метою забезпечення індивідуальної траєкторії навчання громадян країн-підписантів Болонського процесу [2].

Відповідно до стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року метою реформування є створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір (ЄДП) [9].

Основне завдання ЄПВО полягає в забезпеченні високого рівня якості вищої освіти і сприянні мобільності суб'єктів європейських університетів шляхом кроскультурного визнання кваліфікацій та їх профілів. На сучасному етапі розвитку ЄПВО важливим викликом є запровадження стандартів, рекомендацій і основних інструментів, що сприятимуть сумісності, порівнянності, визнанню періодів і термінів підготовки (навчання) фахівців, а саме:

- запровадження трициклової системи (бакалавр, магістр, інтегрований магістр (професійна підготовка), доктор філософії PhD);
- трансформація мережі вищих навчальних закладів (інституційної структури) в університети, політехнічні університети, академії, коледжі тощо та їх розвиток відповідно до тенденцій розвитку мережі ЄПВО;
- проведення в університетах прикладних досліджень (навчання через наукові дослідження);
- трансформація університету в університет навчання впродовж життя;
- вирішення проблеми формування змісту освіти за академічними та професійними кваліфікаціями із врахуванням відповідного рівня компетентності, компетенцій і результатів навчання;
- трансформація освітніх стандартів, розвиток університетських програм навчання відповідно до вимог Болонського процесу, участь в спільних проектах «ТЮНІНГ» (TUNING);
- запровадження спільних ступенів та спільних (спеціальних) програм для іноземних студентів;
- запровадження сучасних процедур визнання попереднього навчання (формального, неформального, неофіційного) та розроблення національної рамки кваліфікацій навчання впродовж життя (FQ LLL);
- запровадження соціального виміру ЄПВО вищої освіти через: проведення моніторингу соціального виміру в університетах; врахування національних традицій, підходів тощо; запровадження інклюзивної освіти;

- підвищення мобільності студентів і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів у двосторонніх напрямках;
- забезпечення портативності студентських грантів та позик мобільності;
- забезпечення справедливого доступу до якісної вищої освіти;
- підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів, вдосконалення їх компетенцій відповідно до сучасних вимог з метою забезпечення сталого розвитку системи вищої освіти і держави;
- розроблення і запровадження професійних стандартів як основи для модернізації державних освітніх стандартів (навчальних програм, навчальних планів) з метою підвищення якості змісту професійної освіти і навчання та приведення його у відповідність до вимог роботодавців;
- розроблення сучасних механізмів врахування потреб ринку праці з метою сприяння належному працевлаштуванню випускників;
- розвиток українських і світових культурних цінностей, орієнтація на ідеали демократії і гуманізму, які необхідні для існування та розвитку громадянського суспільства України;
- запровадження системи якості вищої освіти відповідно до стандартів та рекомендацій Європейської асоціації забезпечення якості (ENQA), що включає:
  - стандарти та рекомендації щодо: процесів внутрішньої якості освіти ВНЗ; процесів зовнішньої якості освіти ВНЗ; процесів зовнішньої якості в агенціях із забезпечення якості; створення незалежних агенцій із забезпечення якості;
  - приєднання національних незалежних агенцій із забезпечення якості до Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості (EQAR);
  - створення агенції з академічного визнання і міжнародного обміну - національного центру європейської інформаційної мережі із визнання (ENIC/NARIC);
  - запровадження національної системи рейтингів вищих навчальних закладів відповідно до Берлінських принципів ранжування та національної системи класифікації університетів [2].

Інтеграція системи вищої освіти України в ЄПВО сприяє: забезпеченню якості вищої освіти; визнанню періодів і термінів підготовки у ЄПВО та інших регіонах світу; мобільності студентів, викладачів, наукових працівників; забезпеченню справедливого доступу до вищої освіти; зміцненню позицій українських університетів на національному, європейському і світовому ринку праці та ринку освітніх послуг [2].

Європейський вибір є реальністю для суверенної України. Проте слід зважити, що Європа сама сьогодні шукає механізм підвищення ефективності і конкурентоздатності власної освіти. Узагальнення досвіду освітянських реформ в історичному аспекті дозволить переорієнтувати інтелектуальну сферу України на кінцевий результат, яким є поживлення інноваційного процесу [8].

На жаль, на сьогоднішній день, запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ESTS) та додатку до диплому міжнародного зразка (DS) не підвищили академічної мобільності українського студентства і не привели до визнання української вищої освіти за кордоном. Загалом непродумані заходи з реформування часто викликають опір викладачів, які вважають реформи недоцільними, натомість віддаючи перевагу апробованим національним освітнім традиціям.

При розробці і втіленні заходів з розширення університетської автономії необхідно передбачити ефективні запобіжники від узурпації влади у ВНЗ. Європейський і світовий досвід свідчить, що адміністрування та керування вищими навчальними закладами має ґрунтуватися на визначальних принципах поваги до інституційної автономії та академічної свободи; відкритості й прозорості; суспільної відповідальності. Міністерству освіти і науки України за участі університетської спільноти доцільно скоординувати роботу з вироблення і подальшого впровадження загальноукраїнських, стандартизованих у межах профілю ВНЗ чітких критеріїв для рейтингів, згідно з якими буде проводитись відкрите і прозоре затвердження річного кошторису навчальних закладів та звіт про його виконання, визначення пріоритетів і розподіл фінансування, встановлення персональних надбавок фахівцям, преміювання та заохочення наукових і педагогічних колективів. Суспільна відповідальність вищих навчальних закладів щодо забезпечення належної якості освітніх послуг повинна стимулюватися не лише міністерськими перевітками, а й регулярним проведенням єдиного всеукраїнського рейтингу ВНЗ, основним критерієм якого мають бути працевлаштування випускників за фахом та відгуки роботодавців. Цей рейтинг має впливати на збільшення державного фінансування ВНЗ і широко оприлюднюватися ЗМІ. Реальний вихід українських університетів на європейський ринок освітніх послуг має відбуватися шляхом акредитації навчальних планів та програм відповідними європейськими агенціями контролю якості. Така акредитація унеможливить штучне завищення показників щодо якості навчання, до яких часом вдаються ВНЗ під час отримання/підтвердження рівнів акредитації та отримання/подовження ліцензії на надання освітніх послуг [1].

Тож Україна перебуває у стані очікування змін щодо зростання якості вищої освіти та подальшого розширення комерційної діяльності університетів на фундаменті їх широкої автономії, якісного управління інтелектуальною власністю та її комерціалізації. За рівнем якості освіти більшість країн ЄС випереджають Україну, про що свідчать низькі позиції вітчизняних університетів у міжнародних рейтингах та домінування показника виїзду студентів на навчання до країн ЄС над показником їх приїзду із цих країн, який надто низький. Зростання добробуту населення України в разі відсутності суттєвих реформ чи інших зрушень у сфері якості вищої освіти призводитиме до зростання кількості платоспроможних студентів, що виїжджають на навчання за кордон (яка є однією з найбільших у Європі), зокрема до країн ЄС. Таким чином, ступінь

інтернаціоналізації вітчизняної галузі вищої освіти є помірною і відповідає рівню економічного розвитку країни та є вищою, ніж її характеристики міжнародними рейтингами університетів, а Україна посідає міцні позиції на міжнародному освітньому ринку. Однак займаючи провідне місце в інформаційній економіці, до якої рухається Україна, галузь вищої освіти в цілому та окремі університети мають вживати заходи з посилення конкурентних позицій та розвитку міжнародного співробітництва [4, с. 276].

Система вищої освіти України, яка в епоху економіки знань стає однією з визначальних для конкурентоспроможності галузей країни, потребує модернізації з метою приведення її у відповідність до стандартів розвинених країн та посилення наукової компоненти діяльності ВНЗ. Для здійснення модернізації доцільно змінити організаційну структуру системи вищої освіти в Україні. За модель варто взяти організаційну структуру вищої освіти в США, оскільки вона є однією з найефективніших. При переході до нової організаційної структури потрібно зважати на особливості вітчизняної економіки та системи організації наукових досліджень. Зокрема доцільно встановити додаткові нормативи оцінки наукової діяльності ВНЗ, що дозволить більш об'єктивно віднести заклади освіти до визначеної групи. Здійснення такої реформи дозволить підвищити вимоги стандартів щодо надання освітніх послуг та рівня підготовки науково-педагогічних працівників, шляхом стимулювання їх до наукової роботи; створить передумови для зміни підходів до фінансування та інвестування ВНЗ; стимулюватиме вітчизняні заклади освіти до здійснення наукових розробок та отримання наукових результатів [5, с. 134-135].

Зростання складності навчальних планів, необхідність використання новітніх лабораторій та технічних засобів навчання, залучення висококваліфікованих викладачів обумовлює невпинне зростання витрат на освіту. У всьому світі урядам стає все складніше забезпечувати фінансування вищої освіти, особливо в умовах тривалої економічної кризи. Внаслідок цього формується нагальна потреба залучення коштів бізнесу, домогосподарств, благодійників, які здобувають право на запровадження більш жорстких оцінок ефективності освіти.

Гарні освітні системи абсорбують кращий світовий досвід та зберігають унікальні національні цінності. Тому українські університети приречені не тільки запозичувати моделі навчання американської освітньої системи, схеми фінансування схожих на нас країн Центральної та Східної Європи, але й плекати рідну мову, зберігати історію успіхів і поразок країни та виховувати справжніх лідерів європейської України [10].

Висновки. Трансформаційні зміни базуються на перегляді основних положень таким чином, щоб вони відповідали бажаним змінам. Трансформація передбачає глибинну зміну, зачіпає ядро установи. Трансформація відбувається за умови, коли установи визначили зміст необхідних змін і рухаються в обраному напрямку.

За останні роки процес трансформації системи вищої освіти в Україні набув перманентного, проте, певною мірою безсистемного характеру. Однією з основних проблем реформування української системи вищої освіти є визначення форм і меж автономії ВНЗ задля ефективного їх функціонування, а також підтримання балансу між ступенем автономії та державним регулюванням навчального процесу з метою адекватного задоволення соціальних очікувань, зокрема поєднання ідеології вільного ринку з дотриманням принципів соціальної справедливості. Міжнародні та європейські документи пропонують вирішувати цю дилему шляхом посилення суспільного контролю за якістю освіти, оптимізації й певної децентралізації управління вищою освітою.

В умовах глобалізації вища освіта вже не може обмежуватись підготовкою фахівців для місцевого чи національного ринку праці. Фактично для студентів весь світ є відкритим, а значить необхідність забезпечення їх конкурентоспроможності стає стратегічним завданням усіх університетів. Передумовою цього є відкритість навчальних закладів, їх готовність до співпраці з бізнесом, толерантність та інтернаціоналізація. Успішними та процвітаючими установами в майбутньому, на наш погляд, будуть ті університети, які здатні постійно і безперервно змінюватися відповідно до нових вимог.

Список використаних джерел

1. Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/895/> (дата звернення 11.03.2017 р.).
2. Бабин І. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти на період до 2020 р. [Електронний ресурс] / Іван Бабин, Вікторія Ликова. – Режим доступу: <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendenciji-rozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogo-prostoru-vishhoji-osviti-na-period-do-2020-r.-html> (дата звернення 11.03.2017 р.).
3. Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipehea.in.ua/sites/default/files/documents/2014/10/07/vsemyrnaaya_deklaracyya_o_vysshem_obrazovanuu_dlya_xxi_veka-1.pdf.] (дата звернення 6.03.2017 р.).
4. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : монографія / [А. Ф. Павленко, Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова та ін.] ; за ред. А. Ф. Павленка та Л. Л. Антонюк ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана, Ін-т вищ. освіти. – Київ : КНЕУ, 2014. – 350 с.
5. Другов О. Проблеми та напрями модернізації вищої освіти в Україні / О. Другов // Вісник КНТЕУ. – Вип. 5. – 2010. – С.127-135.
6. Еккель П. На пути к трансформации / П. Еккель, Б. Хилл, М. Грин. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/univman/msg/16690977.html>. (дата обращения 12.03.2017 г.)
7. Мельниченко А.А. Трансформація ідеї університету як основи інноваційного розвитку: філософський та соціологічний аспекти [Електронний ресурс] / А.А. Мельниченко, О.А. Касаткіна //

Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць, № 2(26). — Режим доступу: <http://www.ela.kpi.ua/handle/123456789/9339>. (дата звернення 6.03.2017 р.).

8. Сафонова Н. М. Стратегія трансформації вищої освіти суверенної України: історичний перебіг та перспективи [Електронний ресурс]. / Н. М. Сафонова. — Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1917/52/>. (дата звернення 6.03.2017 р.).

9. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року— [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reform/43883/>. (дата звернення 5.03.2017 р.).

10. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року (Проект) — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1415795124/>. (дата звернення 6.03.2017 р.).

11. Шевченко А. Дослідницька «парасолька», або реформа НАНУ [Електронний ресурс] / Шадюра В., Шевченко А // Дзеркало тижня. Україна (http://gazeta.dt.ua/science/doslidnicka-parasolka-abo-reforma-nanu_.html). — 2014. — 16–23.05. — — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SCIENCE/doslidnicka-parasolka-abo-reforma-nanu_.html. (дата звернення 9.03.2017 р.).

References

1. Avtonomizatsiia universytetiv yak skladova reformy vyshchoi osvity v Ukraini [Autonomous universities as part of the reform of higher education in Ukraine]. : <http://www.niss.gov.ua/articles/895/>

2. Babyn I., Lykova V. Stratehiia ta suchasni tendentsii rozvytku universytetskoï osvity Ukrainy v konteksti Yevropeiskoho prostoru vyshchoi osvity na period do 2020 r. [Strategy and current trends in university education Ukraine in the context of the European Higher Education until 2020] : <https://www.tempus.org.ua/uk/national-team-here/238-strategija-ta-suchasni-tendenciji-rozvitku-universitetskoji-osviti-ukrajini-v-konteksti-jevropejskogo-prostoru-vishhoji-osviti-na-period-do-2020-r-.html>

3. Vsesvitnia deklaratsiia pro vyshchu osvitu dlia KhKhI stolittia: pidkhody i praktychni zakhody [World Declaration on Higher Education for the XXI century: approaches and practical measures] : http://ipehea.in.ua/sites/default/files/documents/2014/10/07/vseymyaya_deklaracyya_o_vysshem_obrazovannyi_dlya_xxi_veka-1.pdf]

4. Doslidnytski universytety: svitovyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini : monohrafiia [Research universities: international experience and prospects in Ukraine: monograph] / [A.F. Pavlenko, L.L. Antoniuk, N.V. Vasylykova ta in.] ; za red. A.F. Pavlenka ta L.L. Antoniuk ; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana, In-t vyshch. osvity. — Kyiv : KNEU, 2014. — 350 s.

5. Druhov O. Problemy ta napriamy modernizatsii vyshchoi osvity v Ukraini [Problems and directions of modernization of higher education in Ukraine] // Visnyk KNTEU. — Vyp. 5. — 2010. — S.127-135.

6. Ekkel P., Khill B., Grin M. Na puti k transformatsii [On the road to transformation] : <http://ecsocman.hse.ru/univman/msg/16690977.html>.

7. Melnychenko A.A., Kasatkina O.A. Transformatsiia idei universytetu yak osnovy innovatsiinoho rozvytku: filosofskyi ta sotsiologichnyi aspekty [The transformation of the idea of the university as the basis of innovation: a philosophical and sociological aspects] // Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedagogika: zbirnyk naukovykh prats, №2(26). : <http://www.ela.kpi.ua/handle/123456789/9339>.

8. Safonova N.M. Stratehiia transformatsii vyshchoi osvity suverennoi Ukrainy: istorychnyi perebih ta perspektyvy [Strategy Transformation of Higher Education of sovereign Ukraine: historical progress and prospects : <http://vuzlib.com/content/view/1917/52/>.

9. Stratehiia reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini do 2020 roku [The strategy of reforming higher education in Ukraine 2020] : <http://osvita.ua/vnz/reform/43883/>.

10. Stratehiia reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini do 2020 roku (Pro [The strategy of reforming higher education in Ukraine 2020 (Draft)] : <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1415795124/>.

11. Shevchenko A., Shadura V. Doslidnytska «parasolka», або реформа НАНУ [The research «umbrella», Reform or NASU] // Dzerkalo tyzhnia. Ukraina (http://gazeta.dt.ua/science/doslidnicka-parasolka-abo-reforma-nanu_.html). — 2014. — 16–23.05. : http://gazeta.dt.ua/SCIENCE/doslidnicka-parasolka-abo-reforma-nanu_.html.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Різнк В'ячеслав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». вул. Миру 4, кв. 28, м. Переяслав-Хмельницький, 08400 Україна

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Резник Вячеслав Владимирович - кандидат педагогических наук, доцент кафедры профессионального образования

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький ГПУ імени Григорія Сковороди». ул. Мира 4, кв. 28 м. Переяслав-Хмельницький, 08400 Україна

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Vyacheslav Riznyk - PhD, Assistant Professor of Vocational Education SHEE «Pereiaslav-Khmelnyskyi SPU named Gryhoriy Skovoroda» Str. Myru 4, r. 28, Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine 08400